

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

72

Hely

Idő

"1920"

Személy

Szerző:

Cím: *A régi Budapest építésze*

Forrás:

Független Budapest

Bp.
(Hely)

1920 x
(Idő)

22 (Köt. v. füz.)

A régi Budapest építésze.

A régi Budapestet úgy emlegetjük, mint egy továnt, messzeszállt álmodot, amely ifjúságunk boldogabb napjait idézi fel emléünkben. Erről: a régi Budapestről és annak pusztuló, omladozó öreg házairól adott ki fényképekkel illusztrált könyvecskét a Területvédő Liga, amely a haza szent földjének megvédésén kívül, most már a magyar kultúra értékeinek megismertetését is munkatervébe vette. Kétségtelen, hogy ez a legjobb és a leginkább célravezető propaganda, mert a külföldnek meg kell tudnia, hogy itt sajátos, magyar kultúra van, régi és tősgyökeres kultúra, amely legalább is vetekedik bármely nemzet kultúrájával.

A könyvet *Bierbauer* Virgil írta ügyesen, sok hozzáértéssel. Bevezetőjében rámutat arra, hogy a kis füzet azok szeméit akarja felnyitni, akik a szomorú napokban vigaszt keresve járnak és tanulságul akar szolgálni azoknak, akik az új Magyarországon dolgozni akarnak.

Bierbauer könyvéből vesszük a következő részleteket:

A régi Buda-Pestet vajmi kevesen ismerik. Az utolsó évtizedek építőláza vandál kezekkel pusztította el azt a kevés kedves emléket, amely még megmaradt. De viszont az a parányi töredéke, mely még ma is megvan, ékesszólón beszél ahhoz, aki figyelni akar a régi módi szóra.

És ez: ez az odafigyelés ma kétszeresen jólesik. Ellenségeink a világ fülebe ordítják, hogy semmit sem átkottunk, kulturánk nincs, mi csak a külszínre adtunk, s amit elértünk, az csak a nyers erőszaknak javára irandó. De a régi Pest emlékei ezt másként tudják. Arról beszélnek, hogy igenis volt erős, mely gyökerű, lokális kulturánk, amelyből kinőtt az, amink van. Sőt még mást is mondanak: jelentőségtejesebbet, a mai gondjainkban vigasztalót, azt, hogy az osztrák elnyomatás idejében igen is tudtunk alkotni, a nyomorúságunkból kulturát tudtunk felszökenteni — és talán most, amikor irigyekink a földre szorítottak, kiraboltak, most is tudunk majd valamit elérni.

Ha mélyebben vizsgáljuk ezeket a régi házakat, formáikat s különösen ha származásukat keressük, akkor még valamit tudunk meg: azt, hogy a külföldi hatásokat miként fogadtuk és miként alakítottuk át

azokat helyivé és sajátunkká.

Mikor a régi Pest és Buda a török uralom alól felszabadult, csak romhalmazok maradtak a hajdani palotákból. De a város csakhamar újra benépesedik, sőt nemsokára szűk is lesz, újabb és újabb városrészek keletkeznek. A XVIII. század elején nagyobb középületek is felépülnek, rendházak, kaszárnyák és a királyi palota. De az építkezéseknek azon periódusa, amelyről bátran elmondhatjuk, hogy helyi karakterű, *Mária Terézia alatt indult meg — 1740—1750 között — és egynehány kedves rokokó-emlék mutatja, hogy ekkor kezdett a speciális buda-pesti építőművészet kialakulni.*

Ha megnézzük a hatalmas Inválidus ház (mai város-ház) architektúráját, melynek mestere *Martinelli* Antal, császári építőmester volt (1716), akkor a bécsi barokk nagyszerű emlékei jutnak eszünkbe és ugyanezek az emlékek csendül meg, ha a hajdani Trinitárius zárdát (1724—33) ma sajnos befallazott homlokzatát figyeljük fenn a kiscelli dombon, VI. Károly Bécse ez. De ez az majesztetikus, óriási méretű építészeti nem illett a pesti kálvária lépcsős építménye a maga graciozitásában nagyobb hatást gyakorol s ezt mindenfelé megfigyelhetjük.

Legfőképpen talán abban, hogy miként alakul ki egy pompás stukkateur iskola, mely főként a homlokzatok díszítésében mesterkedik. Egy budai előkelő polgárház homlokzatát mozarti bájjal díszítette fel egy ismeretlen mester. Ablakkoronázásokban pedig a rokokó-groteszk fantáziájának olyan remekművet csodálhatjuk egy Kötő-utcai házon, amely vetélkedik bármely olaszországi mester műveivel. Az óbuda Zichy-kastély lépcsőházának díszítései a rokokó ötvösmunkáira emlékeztetnek finomságban, leleményességben.

Azokban ugyanekkor egy különös és reánk nézve roppant érdekes változás, másfelé fordulás jeleit figyelhetjük meg. A sajnos lebontott pompás Grassalkovich hercegi palota még teljesen az akadémikus tradíció értelmében alakítottatott Már a budai Clarissazárda — ma Országos levéltár — eltér ettől az úttól. Még érezni ugyan az összefüggést a tradícióval, de már felülkerekedően van az a stílus, melyről teljes joggal mondhatjuk, hogy az a budapesti helyi stílus.

A szigorúság a kötöttebb formák felé haladás egyáltalán jellemző a korra. Mária Terézia idejének

rokokóját csakhamar felváltotta József császár uralkodása alatt a mindenkép előtérbe nyomuló új-klasszicizmus. S a nyugati áramlatok Buda-Pesten is talajra találtak. A Karmeliták templomából alakított Vár-színház (1784) homlokzata magán viseli egy bécsi mester keznyomát. A bécsi Jozefinus-épületek jutnak eszünkbe: a schönbrunni park egyes pavillonjai az Urak-háza s így tovább. De mindamellett tagadhatatlan, hogy ezen a homlokzaton is érezni a helyizamatot, mintha a Bécsben készült tervezet budai mester valósította volna meg.

Egy lebontott épület: a Horvát-Szlavon minisztérium palotája is a külföldi hatásokat érezte helyi átfornálásban. És ugyanezt mondhatnók egy házról az Uri-utcában, amely egynehány évvel később épült. De egy kisebb emlékmű, a helyőrségi templom portálja a legjellegzetesebb emléke ennek az időszaknak, mert egész sor olyan dolgot mutat fel, amit lépten-nyomon láthatunk elszórtan.

Tagadhatatlan, minden egyes formából kiérezhető az, hogy a stílus-változás a klasszicizmus felé fordulás az, hogy a befolyásokra következett be, Európa szelektartani a külszágakkal — de viszont, s ez válik a legfőbb dicséretükre, a maguk útjáról nem tértek el: tovább fejlesztették az eddigieket, az új szellem, az új akarások irányában.

Mikor a XIX-ik század elején a napoleoni császárság gondolköre, formanyelve Európát mélységesebben áthatja, akkor itt Budapesten is megjelenik az új stílus: az *empire*, melyet már előkészített a Jozefinus-stílus klasszicizmusa. Most minden még egyszerűbb, simább lesz. Mi sem illett jobban építőmestereink gondolkodásához, anyagszerű munkálkodásához. Egyes házakon, melyek az *empire* közeledését jelzik, azoknak a formáknak leegyszerűsítését látjuk, melyeket a helyőrségi templom kapuzatán figyelünk meg. A hercegprímási palota mesterien használja fel az így adódó formákat, s a régi budai Kaszinó — melynek helyét ötemeletes bérkaszánya foglalta el — kedvességét, bájos szimplaságát és természetességét a ránk maradt képeken élvezhetjük. A pírmasi palota még emlékeztet valamelyest a klasszikus hagyományokra, de a Kaszinó furcsa részletformái teljesen önálló invenciókon alapulnak.

Azokban az *empire* ideál is egyhamar lejárt a magat, egyszerűsége nem bírta el az ismétlést. A

továbbfejlődés a reakció irányában indul meg, de tisztára artisztikusan, tisztára formák terén. Legjobban szemlélteti ezt az új irányt az István király szálloda homlokzata. Nincs itt semmi felesleges, minden szépség az arányok szépsége. És ugyanezt lehet elmondani a „Huszár-házról“, mely Pestnek első nagyszabású bérháza volt. De ez az épület már tovább jutott a plaszticitásban. Testvére a régi Európa szálloda (ma Rendőrfőkapitányság), amelyet Hild tervezett (1837), ide sorakozott a régi városház Zitterbarth-féle átépítése (1839).

Ebben az időben alakult a Lipótváros belső része, melynek egyenes utcái már *a modern városszabályozás* elveiről tanuskodnak. S itt a Nádor-utcában találjuk e kor legszebb és legegyszerűbb — előkelőségükért még ma is megcsodálandó — bérházait Budapestnek. Előcsarnokaik klasszikus vesztibulumok, kasszetás kupolával, szobros fülkével, lépcsőházuk nemesen egyszerű s dór oszlopokkal ékes, udvaruk valóságos emeletes oszlopcsarnok. A régi Lloyd-palota, kereskedők háza, ugyancsak ilyesforma. Ezek az udvarok kulturadokumentumai a kornak, mely nemcsak homlokzatokat épített, mely nemcsak a kényelemre gondolt, hanem *lakóházakat is épített* és ezt azzal mutatta meg, hogy az udvart ugyanolyan szeretettel és előkelőséggel alakította, mint a ház utcai külsejét. Ma ez elérhetetlen fényűzésnek tetszik, mikor az udvar terjedelmét csak az előírt minimális terület határozza meg és amikor minden forma és anyagszépség *a homlokzatra* jut.

A formák plaszticitása, a homlokzatok térbeni feloldása felé való haladás a régi pesti építészet három utolsó nagy mesterénél nyilatkozott meg, különösen szembeütően: a régi Lloyd-palota homlokzatán, melynek árkádokra helyezett oszlopcsarnoka *Hild* műve (1830), még inkább azonban a Nemzeti muzeum hatalmas oszlopcsarnokában, melyet *Pollák* épített (1837 után) és az ugyanakkor *Zitterbarth* által átépített vármegyeházban. A három építész három műve három akarást, három utat jelez egy és ugyanazzal a formanyelvvel, az akadémikus klasszicizmussal.

Azután tiszta stílus-művészet jön, de a stílus már csak külső meze minden formának, mert ez zsarnokian uralkodik mindenben.